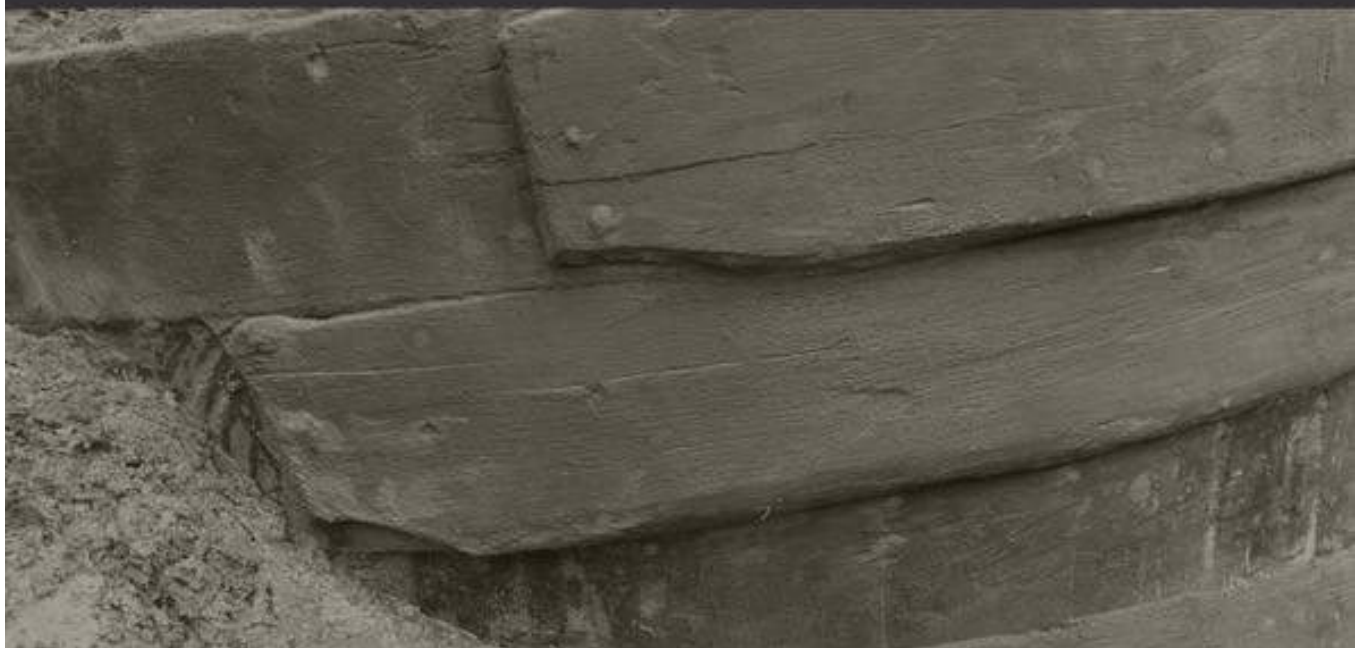

A.W.N. afdeling **23**
Kempen- & Peelland

opgraving Groeneweg Schijndel, 2004

Noodopgraving van een Schijndelse herberg aan de Hoofdstraat in Schijndel

**Ria Berkvens
Archeologische Vereniging Kempen- en
Peelland
(AWN-afdeling 23)
2006**

Colofon

Tekst:	drs. Ria Berkvens
Veldwerk:	drs. Ria Berkvens drs. Janneke Bosman Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland Heemkundekring Schijndel
Tekeningen:	Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland BAAC bv
Foto's:	Laurens Mulkens Gerard van Kaathoven Wim Verhagen
Vondstdeterminatie:	Aardewerk, pijp, glas, metaal: Ben van den Broek en leden Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland, Hans de Kievith (gemeente Breda) Botmateriaal: Paul van de Greef en Theo de Jong Leer: Herman Nietsch, gemeente Breda
Opdrachtgever:	Gemeente Schijndel
Uitvoering:	Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland (AWN-afdeling 23), Heemkundering Schijndel en Stichting Archeoservice
Copyright:	Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland (AWN-afdeling 23) 2006

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland en/of gemeente Schijndel.

Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland

(Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland Afdeling 23)

Deken van Somerenstraat 6
5611 KX Eindhoven
tel. (040) 2386592 (alleen op woensdagavonden)
awnafdeling23@wanadoo.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
2. Ligging en aard van het terrein	7
3. Historische en archeologische gegevens	8
4. Vraagstelling	10
5. Werkwijze	11
6. Resultaten en interpretatie	13
7. Vondsten	21
8. Conclusie	26
9. Literatuur	28

Bijlagen

1 Inleiding

In 2003 en 2004 werd op het terrein van het huidige winkel- en appartementencomplex aan de Hoofdstraat – Groeneweg in het centrum van Schijndel een opgraving uitgevoerd door de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland. Aanleiding voor het onderzoek vormde juist deze nieuwbouw en de daarmee gepaard gaande grondwerkzaamheden door ontwikkelingsmaatschappij Artica. Op grond van de reeds bekende historische feiten, werd door de heemkundekring van Schijndel bij de gemeente aangedrongen op een archeologisch onderzoek. Vermoed werd dat de resten van de verdwenen 17^e eeuwse herbergen de Keulse Kar en de Rode Leeuw met brouwerij van de beroemde zeeheld Jan van Amstel nog in de bodem aanwezig zouden zijn. In 2003 was er nog geen wettelijke verplichting tot archeologisch onderzoek en volgens de provincie en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) waren geen archeologische waarden van het gebied bekend. De Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland kreeg daarop onder een aantal voorwaarden (zie bijlage 5) toestemming van de ROB voor het uitvoeren van een archeologisch onderzoek, waarbij de inhoudelijke eindverantwoordelijkheid voor het archeologisch onderzoek bij de ROB lag. Het onderzoek vond plaats in opdracht van de Gemeente Schijndel met als contactpersoon dhr. C. van Steen.

Het archeologisch onderzoek vond plaats in twee fasen doordat een deel van het terrein nog bebouwd was. De eerste fase waarbij een tweetal proefsleuven werden aangelegd, vond plaats van 22 augustus 2003 tot en met 6 september 2003. Het tweede deel vond plaats op een viertal dagen in het voorjaar van 2004, nadat de woning was gesloopt, namelijk op 23 en 24 april en 1 en 4 mei. Het archeologisch onderzoek richtte zich op het documenteren van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming over de bewoningsgeschiedenis en -ontwikkeling van het centrum van Schijndel. Zoals verwacht werden sporen aangetroffen van bewoning vanaf de late Middeleeuwen tot en met de twintigste eeuw.

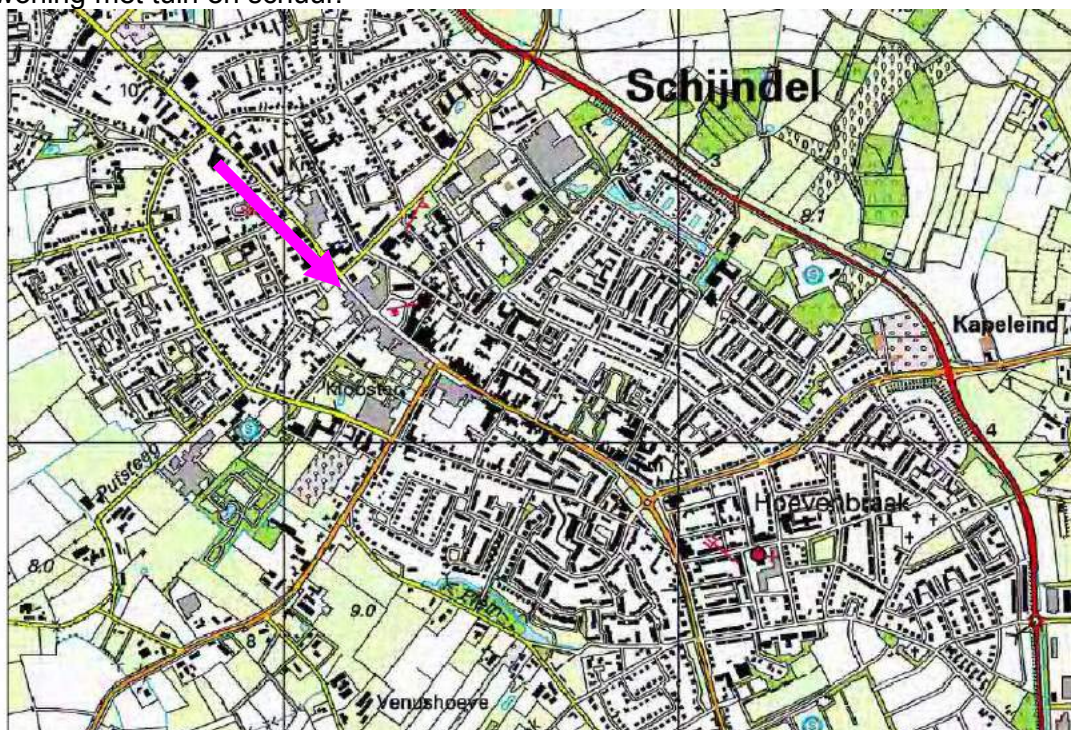
Administratieve gegevens

Provincie	Noord-Brabant
Gemeente	Schijndel
Plaats	Schijndel
Toponiem	Hoofdstraat-Groeneweg
Objectcode	SCHIJN-03 + SCHIJN-04
RD-coördinaten plangebied	X 158.130 Y 403.414
Kaartblad	45D
ROB-archisonderzoeksnummer	5028
Opdrachtgever en bevoegd gezag	Gemeente Schijndel
Uitvoerder	Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland (Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland Afdeling 23) Deken van Somerenstraat 6 5611 KX Eindhoven

Complextype	tel. (040) 2386592 (alleen op woensdagavonden) awnafdeling23@wanadoo.nl * Bewoningssporen Middeleeuwen * Bewoningssporen Nieuwe Tijd, waaronder herbergen met brouwerijen
Datering	Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd
Periode van onderzoek	augustus - september 2003 en april – mei 2004
Beheer- en plaats documentatie	Archeologische Vereniging Kempen/ en Peelland, Archeologisch Centrum gemeente Eindhoven

2 Ligging en aard van het terrein

Het onderzoeksterrein ligt in het centrum van Schijndel, aan de Hoofdstraat, de van oudsher doorgaande route door Schijndel heen. Het plangebied wordt omsloten door de Groeneweg in het noorden, de H. Bolsiuslaan in het westen, de Pompstraat in het zuiden en de Hoofdstraat in het oosten (afb. 1). Het totale oppervlakte van het plangebied bedraagt ongeveer 3300 m² en staat kadastraal bekend onder sectie D, nrs. 1308 en 2168. Tijdens het archeologisch onderzoek is 800 m² onderzocht. De percelen waren in gebruik als parkeerterrein en als woning met tuin en schuur.

Afb. 1 De ligging van het opgravingsterrein.

Landschappelijk gezien ligt de bebouwde kom van Schijndel op een genivelleerde brede dekzandrug tussen het beekdal van de Dommel in het

westen en de Aa in het oosten. Het onderzochte perceel en de van oorsprong middeleeuwse Hoofdstraat ligt bovenop deze dekzandrug die nog deels bedekt is met een oude akkerlaag, een zogenaamd esdek. Op de oudste kaart van Schijndel, de tiendkaart uit 1757, is nog duidelijk te zien dat direct achter de Hoofdstraat uitgestrekte akkers lagen (afb. 2).

Aan de Hoofdstraat waren in de 17^e en 18^e eeuw diverse herbergen gevestigd met vaak aansluitend een kleine brouwerij. Bij de opgraving zijn resten gevonden van zo'n brouwerij. Dit is waarschijnlijk de brouwerij die in de 17^e eeuw in bezit was van de ouders van de zeeheld Jan van Amstel en korte tijd ook van hemzelf.

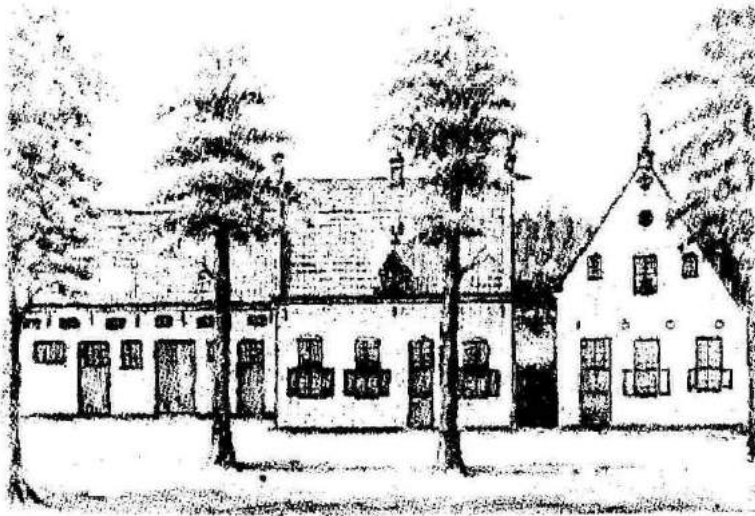
Afb. 2 Kadasterkaart uit 1832 van Schijndel (links) en de tiendkaart uit 1757 (rechts); omcirkeld is de vindplaats.

3 Historische en archeologische achtergrond

3.1 Historische achtergrond

Rond 1300 bestaat Schijndel uit een klein dorp van een paar boerderijen met een kerk en een dorpsplein rond de Kluis. Rond de kerk in het centrum wordt de oudste bewoningskern vermoed, van waaruit op de omliggende dorpsakkers landbouw werd bedreven. De huidige Hoofdstraat, vroeger bekend als Rechtestraat of Gro(o)testraat, was tot ver in de 20e eeuw de doorgaande weg door het dorpscentrum van Schijndel en de noord-zuid verbinding richting Maastricht. Er kwamen veel handelaren en reizigers langs. Het centrum van Schijndel was in de 17e en 18e eeuw tientallen herbergen rijk en zij bepaalden het straatbeeld. Op de hoek van de Hoofdstraat - Groeneweg lagen aan het

begin van de 17e eeuw de herbergen de Keulse Kar, de Roode Leeuw en St. Joris¹.

Afb. 3 Een 17^e eeuwse impressie van het huis van Hendrik van Amstel, met links de brouwerij en rechts herberg de Keulse Kar.

De Keulse Kar lag op de hoek van beide wegen (D25-27). De naam herinnert aan de reizigers die met hun koopwaar over de oude zandbanen vanuit Den Bosch via Eindhoven en Maastricht naar Keulen trokken. De stichting van de Schijndelse Keulse Kar is niet bekend. In een vermelding uit 1665 staat dat iemand woonde in de Rechtestraat tegenover 'die Ceulse Karre'. In 1686 wordt de herberg omschreven als een huis met hof, schuur, stalling, boomgaarden en aangelegen landerijen onder het Lutteleinde aan de Kerk. Met landerijen erbij besloeg het geheel van de Keulse Kar een oppervlakte van ruim twee hectaren. In 1732 wordt de Keulse Kar, bestaande uit een huis, stalling, schuur, schop, varkenskooi, hof en belendende percelen, met in de kelders enige bier- en wijnstellingen, verkocht voor een bedrag van 2.754 gulden.

De Roode Leeuw lag aan de Hoofdstraat en iets meer naar het centrum (D70-71). De Schijndelse Roode Leeuw zou in de tweede helft van de 17e eeuw in bezit zijn geweest van de Van Amstels, de familie van zeeheld Jan van Amstel. Een en ander is af te leiden uit een omschrijving van de Keulse Kar, waarbij als belending Elisabeth van Amstel wordt genoemd (de zus van Jan). In 1687 wordt de Roode Leeuw omschreven als een huis met brouwhuis, schuur, hof, boomgaard en landerijen, ruim anderhalve hectare groot. In 1792 bestaat de Roode Leeuw uit een huis met daarachter een achterhuis, een schuur, stallingen, een hof en een boomgaard met akkers en houtwassen. Er wordt niets meer vermeld over een brouwerij.

De Keulse Kar en de Roode Leeuw waren beide grote herbergen die ruim gasten konden ontvangen. De Keulse Kar had 17 slaapplekken of bedsteden. Achter de Keulse Kar aan de Groeneweg lag nog een derde herberg, Sint Joris. Deze bestond in 1805 uit een huis met stalling en schuur en telde 8 bedsteden. Samen met de Keulse Kar zorgde Sint Joris voor de gemeenschappelijke perceelsscheiding, de put en de afrastering langs het bleekveld. Op het perceel tussen beide herbergen moet verder een grote stal gelegen hebben.

1

Heesters 1984, 25.

In het begin van 19e eeuw passeerden reizigers nog de herbergen de Keulse Kar, de Roode Leeuw en het huis Sint Joris met hun achterhuizen en paardenstallen. In de 19e eeuw verandert de functie van de gebouwen, zo blijkt uit de beschrijving van het kadaster in 1832. In het hoofdgebouw van de Keulse Kar (nr. 22) dat parallel loopt aan de Groeneweg, is een leerlooierij gevestigd van Peter van den Bergh. Het was een kleine looierij met een beperkt aantal looikuipen. Op nr. 26 van de Keulse Kar aan de Hoofdstraat wordt na 1840 een sigarenwinkel gevestigd.

Elisabeth van Amstel overleed in 1700. De Roode Leeuw met brouwerij en woonhuis zijn dan zwaar belast met schulden. Ze werden per opbod verkocht aan de Schijndelse koopman Christiaan Huijbers. Vanaf 1726 is de brouwerij niet meer in gebruik. Hoe lang de Roode Leeuw als herberg heeft gefunctioneerd, is niet bekend. In de eerste helft van de 19e eeuw wordt de herberg waarschijnlijk afgebroken nadat alles onder de laatste erven is opgedeeld. In 1890 is het grootste deel van de gebouwen van de Keulse Kar, waaronder de leerlooierij, en de Roode Leeuw verdwenen. In het begin van de 20ste eeuw werd op de plaats van herberg de Roode Leeuw en tegen het perceel van de Keulse Kar, een grote villa gebouwd van kaarsenfabrikant Bolsius, "Villa Nieuwegaard". Hiernaast, op het terrein van de Keulse Kar waar eerder de sigarenwinkel gevestigd was, stond het bijbehorende koetshuis. Ook dit pand deed later dienst als winkel en is in 1938 afgebrand. In 1968 werd de villa afgebroken, waarna het terrein jaren braak lag. Het in 2004 afgebroken pand op de hoek Hoofdstraat – Groeneweg dateert van 1938 en werd gebouwd op de plaats van het afgebrande koetshuis.

3.2 Archeologie in het plangebied

Archeologische vondsten in Schijndel geven aan dat zowel de brede dekzandrug tussen de beekdalen van de Aa en Dommel als de beekdalen door de tijd heen een aantrekkelijk woongebied was.² Archeologische vondsten in het centrum van Schijndel geven aan dat hier mogelijk al in de IJzertijd en Romeinse tijd mensen verbleven. Bewijzen voor 16e eeuwse bewoning aan de Hoofdstraat zijn in 1949 naar boven gekomen. Bij de sloop van een winkelpand werden drie kruikjes gevonden van 16e eeuws steengoed, afkomstig uit het Duitse pottenbakkerscentrum Raeren (nabij Aken). Een van de kruikjes is versierd met het wapenschild van 'Schuilenburg' en het jaartal 1598.

4 Vraagstellingen

Het archeologisch onderzoek richtte zich op het documenteren van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor de kennisvorming over het verleden. Daarbij verdient vooral de bewoningsgeschiedenis en -ontwikkeling van het centrum van Schijndel aandacht. Het historische centrum van Schijndel is een gebied met een hoge archeologische waarde door de hoge ouderdom van de Hoofdstraat en de impact die deze doorgaande route heeft gehad op de bebouwde omgeving en wegenstructuren.

² Berkvens 2002; Berkvens & Arts 2003.

In de eerste fase was het doel vooral gericht op het toetsen van de archeologische verwachting van de onderzoekslocatie. De kwaliteit, gaafheid en conservering van de vermoede vindplaats diende te worden bepaald, om zo een afweging te kunnen maken of verdere archeologische begeleiding van het project noodzakelijk was. In de tweede fase was het van belang om meer inzicht te krijgen in de aard, omvang en de datering van de aanwezige archeologische resten. Daarbij werd getracht, binnen de beperkte tijdsspanne, de archeologische resten voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden zodanig te documenteren dat een antwoord kon worden verkregen op een aantal specifieke onderzoeksvragen.

Op de volgende specifieke vragen dient middels het onderzoek antwoordt te worden gegeven:

- Wat is de datering, ligging, aard en ontwikkeling van de postmiddeleeuwse herbergen cq brouwerijen de Roode Leeuw en de Keulse Kar?
- Waar bestaan de oudste bewoningssporen uit voorafgaand aan de post middeleeuwse bebouwing?
- Valt er iets te zeggen over het ontstaan en de bewoningsontwikkeling van Schijndel?
- Wat is de aard, conservering en ontwikkeling van de postmiddeleeuwse bewoning aan de Hoofdstraat?

5 Werkwijze

Het onderzoek vond plaats in twee fasen omdat een deel van het terrein nog bebouwd was. Bij de eerste fase van het onderzoek, dat werd uitgevoerd in de nazomer van 2003, werden naast en achter het nog aanwezige huis twee zo groot mogelijke werkputten aangelegd. Daarbij werd veel aandacht besteed aan de onderlinge verbanden tussen de archeologische sporen en vondsten en werd geprobeerd een eerste indruk te krijgen van de aanwezige bewoningresten. Het tweede deel volgde na de sloop van de woning in het voorjaar van 2004. Toen werd in een viertal dagen een zo groot mogelijk deel onder het afgebroken hoekpand en de achterliggende schuur opengelegd. Door tijdgebrek werden alleen de belangrijkste sporen blootgelegd en onderzocht, waaronder die van een brouwerij en diverse waterputten.

Tijdens de eerste fase van het archeologisch onderzoek is het plangebied (circa 3300 m²) onderzocht door middel van 2 proefsleuven. Het oorspronkelijk geleverde puttenplan is in overleg met het bevoegd gezag enigszins aangepast aan de (vondst)omstandigheden. Bij de eerste fase van het onderzoek werd in totaal een oppervlakte van zo'n 400 m² onderzocht. Tijdens de tweede fase werd het hele vlak onder het afgebroken huis en de achterliggende schuur blootgelegd. De werkput bestaat uit drie verschillende vlakken, die echter niet overal zijn aangelegd, vooral door tijdgebrek maar deels ook door de aanwezige verstoringen. In totaal is ruim 800 m² archeologisch onderzocht. De lengte en breedte van de proefsleuven is in overeenkomst met de opdrachtgever bepaald en werd vooral afgestemd op de praktische mogelijkheden in het veld. De lengte en breedte varieerde naargelang de plaats in het onderzoeksgebied.

In werkput 1 werd een grote verstoring geconstateerd door de sloop van de oude villa van Bolsius; daarop werd een smalle werkput naast het nog bestaande huis aangelegd, waarbij de breedte afhankelijk was van de aanwezige bomen, struiken en naastliggende parkeerplaats. Uiteindelijk varieerde de breedte van de put van 2 tot 5½ meter bij een lengte van 30 meter. Werkput 2 werd aangelegd in de achtertuin van het nog bestaande huis en had een breedte van 4 tot 8 meter bij een totale lengte van 21 meter. Werkput 3 werd aangelegd op de plaats van het afgebroken huis en de achterbouw. Vlak 1 bestaat uit een rechthoekig oppervlak van zo'n 13 bij 15 meter. Het tweede vlak, op ± 7,70 m + NAP, is niet getekend door tijdgebrek; hierin werden resten van runderbegravingen aangetroffen. Vlak 3 is het diepste niveau, ± 5,80 m + NAP, en heeft een oppervlak van ongeveer 105 m² (zo'n 17,5 bij 6 meter).

Afb. 4 Overzicht van het veldwerk tijdens de eerste fase in augustus 2003.

Het archeologisch onderzoek is uitgevoerd volgens de standaardmethoden van de AWN. De werkputten werden machinaal aangelegd tot op het eerste leesbare vlak variërend in diepte van ca. 8,40 tot 8,90 m + NAP, waarna op sommige stukken handmatig verder verdiept is. Daarbij werden een tot drie vlakken aangelegd, afhankelijk van de aangetroffen sporen. Drie werkputten zijn gedocumenteerd middels fotografie op diafilm en tekening op schaal 1:20. De afdeling landmeten van de gemeente Schijndel heeft een aantal vaste punten van het uitgezette meetsysteem ingemeten in het Rijksdriehoeksnet. In het vlak zijn de sporen aangekrast, genummerd en opgetekend. Een aantal sporen zijn

gecoupeerd of schaafsgewijs verdiept om zo de aard en mogelijke datering te bepalen. De coupes werden, indien nodig, gefotografeerd en gedocumenteerd. Wanneer bijkomende informatie geleverd kon worden door de aanleg van een profiel, is dit gedaan. Deze zijn gefotografeerd, beschreven en opgetekend. Vondsten bij de aanleg van het vlak en het profiel en bij het couperen van de sporen zijn verzameld en geregistreerd. Bemonstering heeft voornamelijk plaatsgevonden uit de vulling van de waterputten. Het gaat om plaggenmonsters, houtmonsters (o.a. karrenwielen en bierkuip) en botanische monsters.

Het veldwerk vond plaats van 22 augustus 2003 tot en met 6 september 2003 en op 23 en 24 april en 1 en 4 mei van 2004, nadat de woning was gesloopt. De vondstgegevens werden vervolgens in de loop van 2004 tot en met 2006 verder uitgewerkt tot een rapport. De projectleiding en uitwerking van het onderzoek was in handen van de veldwerkcoördinator van de AWN-afdeling 23: Ria Berkvens, die in het veld werd bijgestaan door Janneke Bosman van Stichting Archeoservice uit Eindhoven. Foto's werden gemaakt door Laurens Mulkens, Ria Berkvens, Janneke Bosman, Haro van Galen, Gerard van Kaathoven en Wim Verhagen. Het grondwerk werd uitgevoerd door de firma Den Ouden uit Schijndel. De tekeningen werden gedigitaliseerd door bureau BAAC in 's-Hertogenbosch. De vondsten werden gedetermineerd, beschreven en getekend door Jacques Gerritse, Mariane Prinz, Jemilla Boels, Elly Bogers, Joep Schipper, Cindy Vijlsma, Dirk Vlasboom, Anja Keetels, Ineke Krugers, Marleen Starke, Haro van Galen en Marianne van Boxtel onder de deskundige leiding van Ben van de Broek van de Archeologische Dienst van de gemeente Eindhoven. Het botmateriaal is door Theo de Jong en Paul van de Greef behandeld en beschreven. Bij de uitvoering van de opgravingen en het verwerken van de vondsten waren de volgende vrijwilligers behulpzaam: Gerard van Kaathoven, Henk Beijers, Haro van Galen, Laurens Mulkens, Tonnie van de Rijdt, Ineke Krugers, Frank de Kleijn, Goof van Eijk, Paul van de Greef, Hanneke van Alphen, Peter Coset, Marleen Starke, Glenn Biemans, Wim Verhagen, Maud van Kaathoven, Ger Wouters, Ad Liebrechts, Toon Boselie, Bas en Zoë Boselie, Jeanne Beex, Marianne van Boxtel, Jose Poort, Frans van de Boer en Chris Veen.

6 Resultaten en interpretatie

Tijdens het archeologisch onderzoek van 2003 en 2004 werd duidelijk dat de bewoningssporen van de laatste eeuwen nog voor een groot deel in de ondergrond aanwezig zijn. Uit de grote wirwar aan sporen was ook op te maken dat het terrein intensief gebruikt en bewoond is geweest vanaf de late Middeleeuwen tot en met de twintigste eeuw. Er zijn in totaal 74 relevante sporen aangetroffen bij het archeologisch onderzoek. Deze bestaan uit 6 waterputten, de fundamente van een gebouw, een zestal losse muurtjes, een puinfundering, twee rioolputjes, een vloertje, een waterleiding of afvoer, twee greppels, 3 rundbegravingen, 23 kuilen, een palenrij en 29 losse paalsporen.

Bij de eerste fase van het onderzoek in 2003 bleek dat een groot deel van de bodem parallel aan de Hoofdstraat tot meer dan 3,5 meter diepgaand verstoord was door de sloop in de jaren 60 van villa Bolsius. Het onderzoeksterrein werd daarop verlegd naar het terrein vlak naast het toen nog bestaande huis aan de Hoofdstraat. Hierbij werden restanten gevonden van verschillende muurtjes die dateren vanaf de 18e eeuw. Het merendeel van de aangetroffen bewoningssporen bestond echter uit afvalkuilen. Verassend was de vondst van twee kuilen met runderbegravingen en een waterput. Bij de tweede fase werden direct onder het afgebroken pand funderingsmuren van een brouwerij aangetroffen met weer runderbegravingen. Het achtererf bleek in de loop der tijd tot wel 2 meter diep te zijn vergraven voor de aanleg van een groot aantal waterputten en verschillende afvalkuilen. Om er zeker van te zijn dat we hier geen sporen zouden missen werd een diep vlak van 15 bij 12 meter aangelegd op zo'n 3 meter onder het maaiveld. Op dit niveau werden een aantal ronde vlekken en ringen zichtbaar die toebehoorden aan een concentratie opeenvolgende postmiddeleeuwse plaggenputten. Vanwege de diepte en het daardoor snel opkomende grondwater, werd het onderzoek tijdelijk stilgelegd. De opgraving kon worden voortgezet nadat een bronnering voor de aan te leggen bouwput was aangesloten. Na overleg met de gemeente en de aannemer was het mogelijk om gelijktijdig met de start van de bouw de waterputten volledig uit te graven.

Middeleeuwse bewoning

De oudste op dit terrein gevonden sporen zijn een aantal paalsporen, die vermoedelijk dateren uit de late Middeleeuwen. Uit één van de paalkuilen komt een 13e eeuwse Elmpter scherf, bij de andere sporen ontbreken vondsten. Structuren zijn er niet meer in te herkennen omdat de meeste sporen door later graafwerk verdwenen zijn. In verschillende kuilen van latere datum is ook middeleeuws aardewerk gevonden, waaronder een compleet Pingsdorf potje uit de 12e -13e eeuw. De vondsten zijn een duidelijke aanwijzing voor middeleeuwse bewoning in de buurt van de Hoofdstraat-Groeneweg.

De brouwerij

Direct onder de weggebroken vloer van het in 2004 afgebroken huis werden een elftal parallel lopende funderingsmuurtjes zichtbaar, ingesloten door een rechthoekige buitenmuur van ruim 8 bij 5,5 meter (afb. 5). Van de funderingsmuren zijn nog slechts enkele steenlagen in de bodem bewaard. De ligging van dit rechthoekige gebouw komt goed overeen met het rechthoekige

gebouw op nr. 26 op de kaart van 1832. Waarschijnlijk hebben we hier te maken met de resten van een brouwhuis. De muurresten hebben waarschijnlijk een houten vloer gedragen waar de gistkuipen op stonden voor het maken van bier. De meeste muren zijn enkelsteens opgetrokken en zijn gemaakt van hergebruikte lichtrode bakstenen met hier en daar ook ijsselsteentjes. De buitenmuur had vier versnijdingen en stond in koud verband met de daarbinnen gelegen dwarsmuurtjes die nog maar twee steenlagen diep waren gefundeerd. De afstand tussen de muurtjes ligt tussen de 40 en 60 cm. De brouwerij is aan de noordzijde een keer verkleind waarbij de westelijke muur werd afgekap. Hiertegen en tegen de meest noordelijke dwarsmuur werd een jongere muur gemetseld als nieuwe buitenmuur. De brouwerij was gebouwd op een puinlaag die direct op het gele dekzand lag, op ongeveer een halve meter beneden het maaiveld. Opvallend was dat er onder de brouwerij verder geen bewoningssporen meer aanwezig waren, terwijl er rondom dit gebouw juist veel verstoord was door de aanleg van diverse kuilen, afvoeren en kelders. Op basis van het baksteenformaat kunnen we in de dwarsmuurtjes twee bouwfases onderscheiden die grofweg te dateren zijn in de 17e en 18e eeuw (formaat 1 = 22x11x5 cm en formaat 2 = 16x9x4 cm). Aardewerk dat te relateren is aan de funderingsmuren ontbreekt.

Afb. 5 Funderingsmuren van de brouwerij tijdens de tweede fase in april 2004. Links in beeld worden net de rundergraven blootgelegd.

Het rechthoekige gebouw heeft aan de oostelijke zijde een latere aanbouw gehad, getuige de diverse dwarsmuurtjes. Naast het in 2004 afgebroken huis werden verschillende resten gevonden van funderingsmuurtjes en puinfunderingen die gedateerd kunnen worden vanaf de 18e eeuw. De meeste muurresten hangen vermoedelijk samen met de verbouw van de herberg tot winkel in de 19e eeuw, de bouw van villa Nieuwgaard met koetshuis en de verbouwing tot winkel in de 20e eeuw. Een van de muren maakt echter een hoek naar het noorden en sluit daarmee aan op het brouwhuis. Omdat de muurresten minimaal zijn, kunnen geen uitspraken gedaan worden over de grootte en een eventuele functie, maar de kans is groot dat die samenhangt met de hier gelegen bierbrouwerij.

Afb. 6 Maquette van een 18^e eeuwse brouwerij, gebouwd op basis van de aangetroffen plattegrond in Schijndel en naar de 17^e eeuwse impressie van de brouwerij van Hendrik van Amstel (zie afb. 3). Gemaakt door Archeoservice Eindhoven, 2006.

De opgraving vond plaats op het perceel van de Keulse Kar. In de archiefbronnen is bij de Keulse Kar nergens sprake van een brouwerij. De Roode Leeuw bezat wel een brouwerij. In 1622 wordt melding gemaakt van een brouwerij van de familie Nicolaes Petrus van Grinsven, secretaris van Schijndel. Deze brouwerij omvatte een huis, schuur, brouwhuis, bakhuis en een hof met aangelegen land. Deze bezittingen zijn in 1633 bij erfenis overgegaan naar Hendrik van Amstel, de vader van Jan van Amstel. Mogelijk hebben de Keulse

Kar en de Roode Leeuw een gezamenlijke brouwerij gedeeld. Bekend is dat beide herbergen op het achterterrein een bleekveld en waterput deelden. Deze brouwerij is dan mogelijk de brouwerij van de familie Van Amstel geweest.

Waterputten

Op het terrein werden in totaal 8 waterputten gevonden, waarvan er twee bij de bouw alleen zijn gesignaleerd en niet verder onderzocht. Het gaat om 7 waterputten van gestapelde pluggen en één van baksteen. De putten dateren vanaf het einde van de 16e eeuw en volgden elkaar op. De nog volop met water gevulde en meest recente gemetselde waterput 5 is in de tweede helft van de 19e eeuw te dateren. De pluggenputten waren in twee gevallen gefundeerd op een tenen vlechtwerkmat en tweemaal op een groot karrenwiel, met een doorsnee van 1.60 meter. Uit de studie over het landschap van Schijndel weten we dat er sprake is van een gezamenlijke waterput voor de drie herbergen de Roode Leeuw, St. Joris en de Keulse Kar. Deze lag in 1805 op het terrein van St. Joris, die ook verantwoordelijk was voor het onderhoud van de put. Een aantal van deze waterputten zal zeker als bron voor het hier gebrouwen bier hebben gediend. Het gebruikte water is van grote invloed op de smaak en kwaliteit van het bier, de waterbron was daarom van groot belang voor de brouwer. Dat water mocht niet ijzerhoudend zijn en het verkrijgen van geschikt water leverde de brouwer vaak een moeilijk op te lossen probleem op. Het aanleggen van een waterbron zal met veel zorg en nauwkeurigheid zijn gebeurd zodat er zuiver en voldoende grondwater te putten was.

Opvallend is dat de diepte van de waterputten sterk varieerde, namelijk van 6.10+ NAP tot 2.26+ NAP. Een verschil in diepte van bijna 4 meter op een afstand van nog geen 10 meter. Een verklaring voor deze grote verschillen in diepte lijkt te liggen in de aanwezigheid in de ondergrond van de zogenaamde Brabantse Leem. Deze blauwgrijze watervasthoudende leemlaag is overal op het terrein onder het dekzand, aanwezig maar verschilt sterk in diepteligging en dikte. De grondwaterstand door het jaar heen en de wel van het water zullen daardoor op het terrein verschillend zijn geweest.

De eerste waterput (put 1) die werd gevonden lag onder een groot aantal afvalkuilen en vlakbij twee rundergraven. De waterput was opgebouwd uit gestapelde pluggen en had een doorsnee van ruim 60 cm. Onderin de put, op een diepte van ruim 3 meter, fungeerde een ronde gevlochten wilgenmat als zeef voor schoon drinkwater. Op de bodem van de waterput werd een complete schaal gevonden van rood geglazuurd aardewerk, versierd met gele slib. De kuil was bovenin volledig uitgegraven en opgevuld met afval zoals dierenbotten, pijpenkoppen, glasscherven, dakpannen, plavuizen, baksteen en veel roodbakkend 17e en 18e eeuws aardewerk. Niet goed te verklaren is de vondst van een vrijwel compleet kogelpotje uit de 12e -13e eeuw in deze laag. Later verspit materiaal wordt wel vaker in jongere bewoningssporen aangetroffen (in één van de rundergraven werd bijvoorbeeld een Karolingische randscherf gevonden) maar geen hele potten. De waterput kan aan de hand van het aardewerk gedateerd worden van 1650 – 1725.

Waterput 2 bestond uit een pluggenput met onderin een gebroken maar compleet karrenwiel van 1.60 meter doorsnee, één spaak ontbrak. Voor de aanleg van de waterput was een brede kuil van bijna 6 m doorsnee gegraven. De put was

opgebouwd uit plaggen en gefundeerd op een mat van gevlochten wilgentenen. De put wordt voor een groot deel doorsneden door de insteek van waterput 3. Uit de kern van de waterput 2 zijn o.a. een fragment van een komfoor, een steengoed kan uit Raeren en een papkommetje afkomstig, die gedateerd kunnen worden rond 1600.

De diepste waterput (put 3) op het terrein was ruim uitgegraven in een 5 meter brede kuil waarschijnlijk omstreeks het jaar 1700. Deze waterput oversnijdt waterput 4 en 6 en wordt later opgevolgd en doorsneden door de bakstenen waterput 5. De putconstructie was opgebouwd uit een dubbele rij plaggen die gefundeerd waren op een groot karrenwiel met een doorsnee van 1.60 meter (afb. 7). Het wiel was deels afgedekt door afgeronde planken, waarschijnlijk afkomstig van een deksel van een biervat. Waterput 3 lijkt na gebruik als waterput te zijn hergebruikt als beerput. De kern van de waterput was afwisselend opgevuld met een humusrijke beervulling, lemig zand en soms wat kalk en veel weggegooid materiaal. Uit de vulling van waterput 3 komen veel scherven van rijk versierd majolica en faience bordjes van rond 1700, Chinese theekopjes uit het begin van de 18e eeuw en veel roodbakkerij gebruiks aardewerk zoals voorraadpotten, stoofpannen, papkommen en een vergiet.

Afb. 7 Doorsnede van waterput 3, die is opgebouwd met plaggen.

De jongste waterput (put 5) was opgebouwd uit gele bakstenen met onderin een karrenwiel. De put was afgesloten met een bakstenen gemetselde boog. Water

kon met een pomp via een nog aanwezige loden pijp naar boven worden gehaald. Tussen de bakstenen werd een 17e eeuws muntje uit Antwerpen gevonden. De aanleg van de waterput zal in de eerste helft van de 19e eeuw hebben plaatsgevonden. Bij oudere inwoners van Schijndel was de aanwezigheid van deze waterput nog bekend, de put zal dus zeker tot in het begin van de 20e eeuw in gebruik zijn geweest. Uit archiefonderzoek is verder bekend dat er op de akker naast de Groeneweg, in de volksmond 'den Crommenacker' genoemd, een regenpomp met regenbak aanwezig was.

Een bierkuip als basis voor een 16e eeuwse put

De oudste en waarschijnlijk uit de 16e eeuw daterende waterput 4 bleek een uitzonderlijke constructie te bevatten onder de gestapelde dubbele rij plaggen. Voor de bouw van de waterput was namelijk een oude bierkuip gebruikt die in zijn geheel in de grond was gegraven (afb. 8). De kuip had een doorsnee van 1.75 meter en liep naar beneden taps toe. De hoogte van de kuip bedraagt 80 cm. De eikenhouten kuip bestond uit een binnenste ring van 37 verticale duigen en een buitenste ring van minstens 10 lange horizontale hoepels. De planken waren door middel van pengat verbindingen met zogenaamde duveltjes en een enkele nagel aan elkaar bevestigd. Deze planken werden naar boven toe steeds groter en breder. De verticale planken waren 2,5 tot 3 cm dik en hadden een gemiddelde breedte van 12 cm (boven) tot 14 cm (onder). De duigen waren zowel boven als onder voorzien van een inkeping waar de houten bodem en het deksel inzaten. De horizontale hoepels, van soms wel 2.70 meter lang, waren 1 tot 2 cm dik en 7 tot 18 cm breed. Onder- en bovenin bevonden zich twee richels die duiden op een bodem en een deksel. Ook werden op twee planken inkervingen aangetroffen die waarschijnlijk verband houden met de maatvoering voor het mengen van de juiste hoeveelheden water en mout in de kuip. Deze maatvoering verspringt per twee cm. Een plank met maatvoering loopt tot 22 cm vanaf de bodem gemeten; de andere maatvoering lijkt vanaf de bovenzijde naar beneden te lopen tot 28 cm. Aan de binnenzijde van de kuip waren beschadigingen zichtbaar die waarschijnlijk zijn veroorzaakt door het roeren in de kuip met een ijzeren schep, de gaffel.

De vulling van de kuip bestond uit leem met onderin wat spoellaagjes. Scherven ontbreken; er is enkel wat los hout, botmateriaal en een baksteen verzameld. Boven de bierkuip, daar waar de plaggen gestapeld waren, werd een humusrijke afvallaag gevonden. Na het in onbruik raken van de waterput is een deel van de plaggen er waarschijnlijk uitgegraven. Boven de kuip is de vulling namelijk sterk door elkaar gerommeld en opgevuld met schuin gestapelde plaggen, beervulling en lemig gevlekt zand.

De houten bierkuip is tijdens de opgraving in delen gelicht en overgebracht naar restauratieatelier Kempkens en Lupak in Limburg. Hier zijn alle houten onderdelen geconserveerd door middel van vriesdrogen en is de waterput in zijn geheel gereconstrueerd met behulp van een dragende constructie. De kuip zal voor het publiek permanent te bezichtigen zijn in het Cultureel Centrum van Schijndel.

Afb. 8 De gerestaureerde bierkuip in 2006 en de bierkuip tijdens het uitgraven in 2004

Bij het blootleggen van de diepgelegen waterputten waren tussen de verstoringen ook twee leemkuilen zichtbaar. Door de beperkte beschikbare tijd is hier weinig aandacht aan besteed. De rechthoekige kuilen van zo'n 2 bij 2,5 meter functioneerden mogelijk als koelvaten voor het hier gebrouwen bier. De kuilen waren namelijk bekleed met een harde laag ongebakken ondoordringbare grijze leem.

Leerlooierij

Ten westen van de gemetselde waterput werd een houten constructie gesignaleerd van schuin ingeslagen paaltjes, mogelijk een soort van bekisting. Doordat er te weinig tijd was, kon dit niet verder worden onderzocht. Mogelijk

betreft het een kuil voor het looien van leer en hoorde het bij de leerlooierij die hier in de 19e eeuw gevestigd was.

Bij de opgraving zijn ook resten gevonden van een 19e eeuwse goot, die bestond uit een loden waterleiding met dakpannen erboven. Uit archiefstukken is bekend dat de eigenaar van de Keulse Kar toestemming krijgt een goot te leggen om water in de grote stal aan te voeren. De stal moet op het perceel tussen de Keulse Kar en Sint Joris gelegen hebben, misschien wel de latere aanbouw aan de oude brouwerij.

Veepest en dierbegravingen

Zowel aan de Hoofdstraat - Groeneweg als bij de Steeg zijn runderbegravingen aangetroffen. Aan de Hoofdstraat - Groeneweg waren dat er een vijftal, waarvan er twee een foetus droegen. Deze twee koeien waren zorgvuldig naast elkaar in rechthoekige kuilen van 1 bij 1.60 meter op het achtererf begraven. Minieme resten van kalk wijzen in de richting van een besmettelijke dierziekte waaraan de koeien zijn gestorven. In de vulling van de kuilen werd zowel aardewerk als natuursteen aangetroffen. In één van de kuilen werd een groot deel van een roodgebakken aardewerk pan gevonden die gedateerd kan worden rond 1750. De rest van de scherven geven ook een datering rond het midden van de 18e eeuw. Bij het verdiepen van het vlak voor de waterputten achter de brouwerij werden in allerijl nog eens twee kuilen met begraven runderen blootgelegd. In één kuil van ongeveer 1 bij 2 meter waren zelfs twee koeien begraven. Ook hier wijst roodbakend aardewerk in de richting van een datering in de tweede helft van de 18e eeuw.

Afb. 9 Een van de rundergraven bij de Groeneweg

In de periode 1740-1750 komen we in Schijndel in de archieven volop meldingen tegen van rundveeziekten. Bij het uitbreken van rundveepest of een soortgelijke besmettelijke ziekte, volgde prompt een publicatie van de overheid. Zo wordt in maart 1732 in een schrijven vermeld dat de ziekte zich openbaart met een 'bladder op de tongh van de paarden of rundvee'. Het voorstel is van overheidswege iemand aan te stellen die dagelijks de stallen bezoekt, de tongen van de paarden en rundvee inspecteert en de eigenaars een boekje overhandigt met remedies. Mochten enige dieren al gestorven zijn of komen te overlijden, dan dient de eigenaar de kadavers onmiddellijk diep onder de grond te begraven. Eind oktober 1740 luidt het dorpsbestuur van Schijndel de noodklok. Van de 1570 runderen die het dorp rijk was, waren er sinds januari 1740 al 145 van honger en gebrek gestorven en de Schijndelnaren, die het probleem eerst nog niet onderkenden, hebben uiteindelijk veel dieren moeten slachten.

7 Vondsten

Tijdens het archeologisch onderzoek zijn in totaal 216 vondstnummers uitgedeeld (zie bijlage 3). De meeste vondsten zijn verzameld bij het opschaven van het opgravingsvlak en het couperen van de sporen; de meeste metalen voorwerpen zijn opgespoord met de metaaldetector op de stort of op het opgravingsvlak. De conservering van de vondsten is redelijk; veel vondsten zijn gefragmenteerd en afgesleten, terwijl vooral het metaal aangetast is door ijzeroer. Het gaat om 1428 fragmenten aardewerk, 4 fragmenten vuursteen, 126 kleipijp fragmenten, 1145 stuks bouwmetaal (baksteen, plavuizen, mortel, dakpan, e.d.), 252 stuks metaal, 80 slakfragmenten, 6 leerfragmenten, 314 stukjes glas, 144 natuursteenfragmenten en 987 botfragmenten van o.a. drie runderen. Daarnaast is hout verzameld van zes verschillende waterputten, waaronder een compleet karrenwiel en een bierkuip. Het merendeel van de vondsten is afkomstig uit de verstoorde bovenlagen van het terrein.

Datering	Aardewerkcategorie	Aantal	Percentage
Prehistorie		3	0,21 %
Vroege Middeleeuwen		0	0 %
Hoge Middeleeuwen		7	0,49 %
Late Middeleeuwen		3	0,21 %
Late Middeleeuwen	Protosteengoed	5	0,35 %
LME/NT	Steengoed	229	16,05 %
LME/NT	Grijs aardewerk	21	1,47 %
LME/NT	Rood aardewerk	851	59,64 %
Nieuwe Tijd	Majolica - faience	103	7,22 %
Nieuwe Tijd	Wit aardewerk	22	1,54 %
Nieuwe Tijd	Porselein	24	1,68 %
Nieuwe Tijd	Industrieel	150	10,51 %
Post Middeleeuwen		6	0,42 %
Onbekend		3	0,21 %
Totaal		1427	100 %

Tabel 1 Overzicht aardewerk Schijndel Groeneweg

Bij het archeologisch onderzoek zijn 1428 aardewerkscherven gevonden (tabel 1). Het aantal scherven is toe te schrijven aan minstens 784 potten. Bijna alle sporen en vondstcomplexen bevatten roodbakend aardewerk en steengoed met en zonder zoutglazuur en kunnen gedateerd worden tussen 1500-1900. Van drie scherven is de datering niet te geven, doordat de scherven te klein zijn of te slecht bewaard zijn gebleven.

De rest van het vondstmateriaal bestaat voornamelijk uit bouwmetaal en bot, gevolgd door glas, metaal, natuursteen, pijp- en slakmateriaal, wat stukjes leer en enkele vuursteenfragmenten (tabel 2).

Vondstcategorie	Aantal	Percentage
Botmateriaal	987	32,28 %
Bouwmetaal	1145	37,44 %

Glas	314	10,27 %
Metaal	252	8,24 %
Natuursteen	144	4,71 %
Pijpmateriaal	126	4,12 %
Slakmateriaal	80	2,62 %
Leer	6	0,20 %
Vuursteen	4	0,13 %
Totaal	3058	100 %

Tabel 2 Overzicht ander vondstmateriaal Schijndel Groeneweg

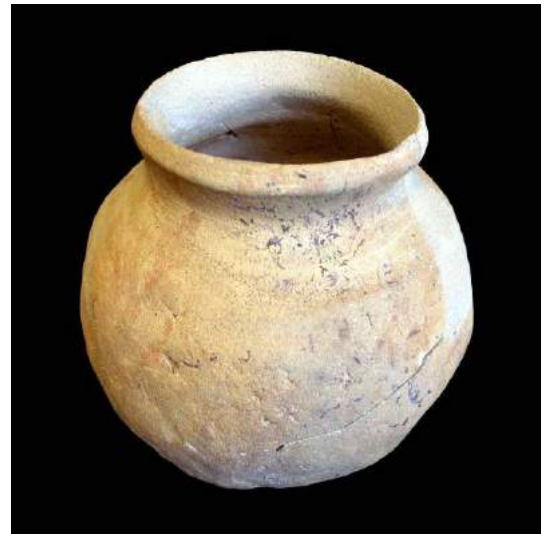
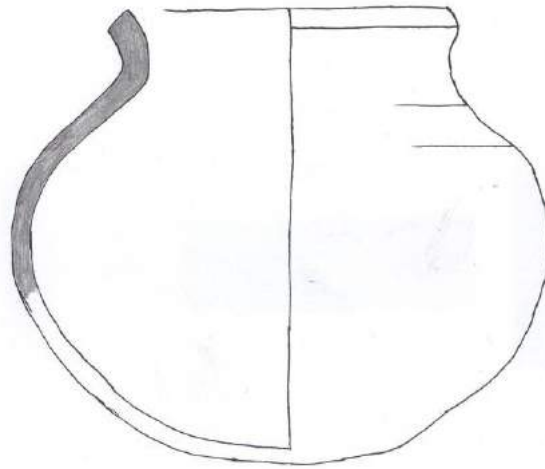
De leervondsten bestaan uit losse stukken leer, die afkomstig zijn uit waterput 1 en 3. Het gaat bij twee stukken leer om fragmenten van schoenzolen of fragmenten van bovenstukken van schoenen.

De meeste metaalvondsten zijn afkomstig van de stort en gevonden met een metaaldetector en bestaat voor zo'n 80 % uit spijkers en nagels. Verder zijn er een aantal schoengespens, muntjes, knopen, een musketkogel, een mes en een lepel, metaalbeslag, een ring, metalen plaatjes en een aantal niet nader te determineren metalen voorwerpen gevonden. Onderuit waterput 5 kwam nog een leuke 19e eeuwse kurkentrekker.

Het glas bestaat uit fragmenten vensterglas, ruitjes, grote en kleine (wijn)flessen, kleine medicijnflesjes en allerlei soorten drinkglazen, waaronder wijn- en bierglazen. Het glas dateert vanaf de 16^e eeuw, zoals een fragment van een noppenbeker of Berkenmeier tot in de 19^e eeuw, zoals een complete flessenhals met wapenschild.

Er zijn 126 pijpfragmenten gevonden, waarvan er meerdere versierd waren en een hielmerk droegen. De pijpjes kunnen gedateerd worden vanaf de 17^e tot in de 19^e eeuw. Onder het natuursteen bevinden zich drie slijpsteenfragmenten, waarvan er twee in waterput 1 werden gevonden. Het bouwmateriaal bestaat uit verschillende soorten (handgevormde) bakstenen, wand- en vloertegels, dakpannen, pleisterwerk en mortelresten. Onder de wandtegels bevinden zich drie 17-18^e eeuwse blauwe siertegels die versierd zijn met zogenaamde spinnekopjes en afbeeldingen van herders, kastelen en bootjes. Het vuursteen bestaat uit een schrabber en afslagen.

Op de bodem van waterput 1 werd een complete schaal gevonden van rood geglazuurd aardewerk, versierd met gele slib. Het gaat hier om een zogenaamde pannenkoekschaal met een bolle bodem en standring die gedateerd kan worden in het begin van de 18e eeuw (afb. 11). De kuil was bovenin volledig uitgegraven en opgevuld met afval zoals dierenbotten, pijpenkoppen, glasscherven, dakpannen, plavuizen, baksteen en veel roodbakkend 17e en 18e eeuws aardewerk. Niet goed te verklaren is de vondst van een vrijwel compleet kogelpotje uit de 12e -13e eeuw in deze laag (afb. 10). Later verspit materiaal wordt wel vaker in jongere bewoningssporen aangetroffen (in één van de rundergraven werd bijvoorbeeld een Karolingische randscherf gevonden) maar geen hele potten. Het potje is gemaakt in het Duitse Pingsdorf.

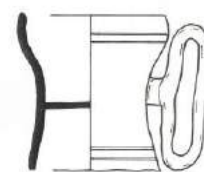
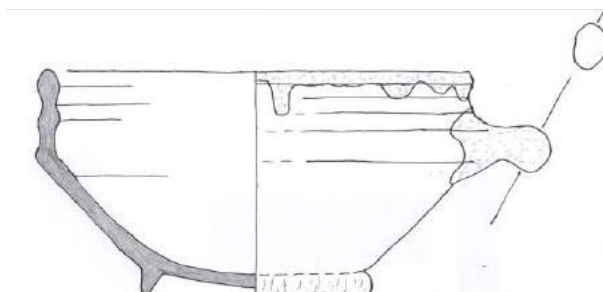

Afb. 10 Het kogelpotje uit de opvulling van waterput 1. Schaal 1:2 (Tekening en foto: Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland/Laurens Mulkens).

Afb. 11 Deze pannenkoekschaal werd aangetroffen op de bodem van waterput 1 (Foto's Laurens Mulkens)..

Uit de kern van de waterput 2 zijn een fragment van een komfoor en een steengoed kan uit Raeren van voor 1600 afkomstig. Daarnaast werden fragmenten gevonden van beschilderd vensterglas en een 17e eeuwse fles. Uit de kern van de waterput 2 komen een aantal roodbakende scherven met slibversiering, waaronder een papkommetje, die gedateerd kunnen worden rond 1600.

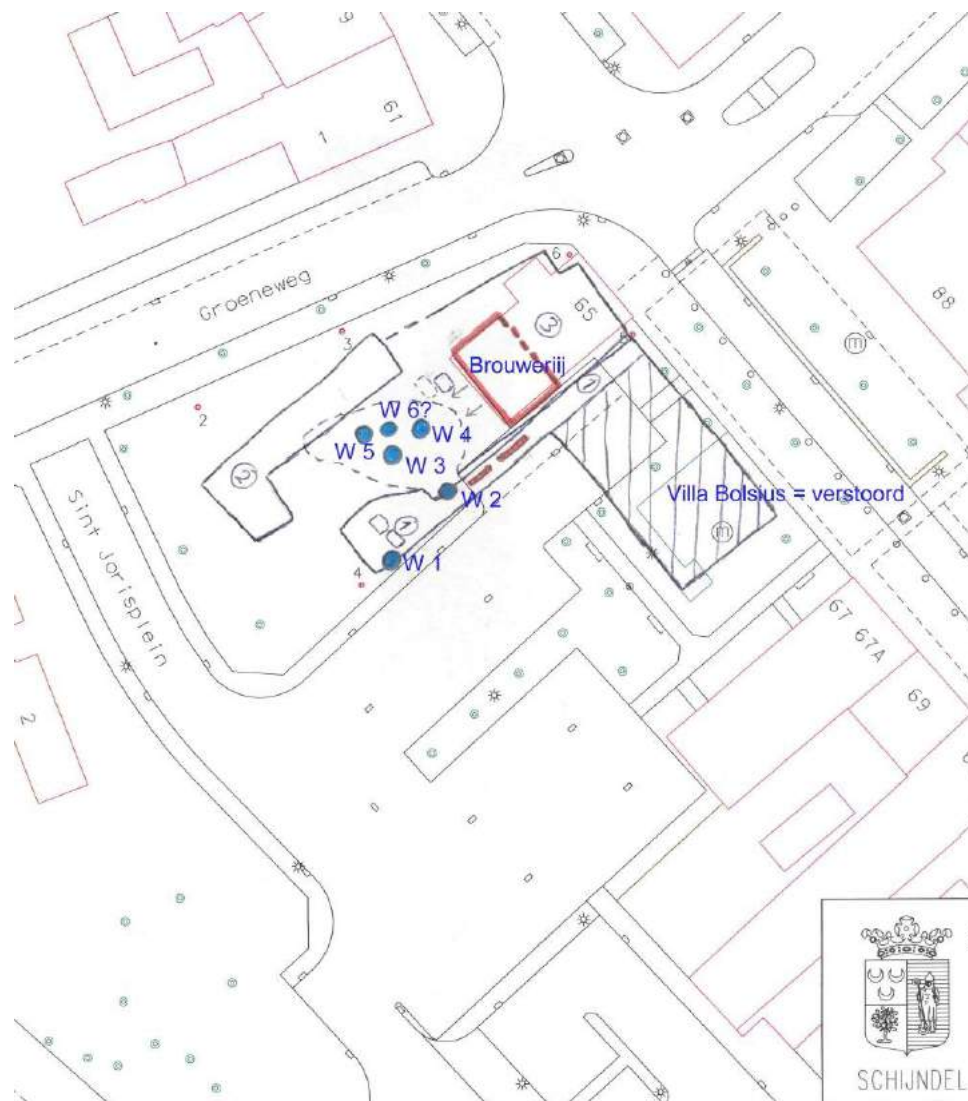
Afb. 12 Een papkommetje en een dubbelzijdige maatbeker met merkteken afkomstig uit de vulling van waterput 3. Schaal 1:2 (Tekeningen: Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland).

Uit de vulling van waterput 3 komen veel scherven van rijk versierd majolica en faience bordjes van rond 1700, Chinese theekopjes uit het begin van de 18e eeuw en veel roodbakkend gebruiksaardewerk zoals voorraadpotten, stoofpannen, papkommen en een vergiet. Er werden ook fragmenten van runderleer gevonden, waarvan één neus van een schoen en een vijftal fragmenten met resten textiel. Bijzondere vondsten bestaan uit een 18e eeuwse vonkenvanger met ketting, een 18e eeuwse wijnfles, een dubbelzijdige maatbeker met merkteken (afb. 12) en een paar complete Goudse pijpen met merktekens uit de jaren 1725-1750.

8 Conclusie

Het noodonderzoek aan de Groeneweg heeft een tipje van de sluier over het rijke Schijndelse verleden gelicht. Het is duidelijk geworden dat het terrein aan de oude Rechte Weg door het centrum van Schijndel al vanaf de 16e eeuw bewoond was. Losse vondsten van aardewerk geven echter aan dat hier nog oudere bewoning aanwezig moet zijn geweest. Op het achtererf van waar ooit de herbergen de Roode Leeuw, Keulse Kar en Sint Joris gelegen waren, werden de funderingsresten van een bierbrouwerij en 8 waterputten gevonden die te dateren zijn vanaf de 16e eeuw tot in het begin van de vorige eeuw. Op het erf werden in de 18e eeuw ten tijde van de beruchte Schijndelse veepest zieke koeien begraven. Het vondstmateriaal geeft een interessant beeld van hoe mensen in die tijd woonden en werkten. Bijzonder daarbij zijn de resten van een oude bierbrouwerij en een complete ingegraven bierkuip.

Afb. 13 Overzicht van de opgravingsputten met de zes waterputten en de brouwerij aan de Groeneweg.

Doordat de tijd en het geld echter beperkt was, was het niet mogelijk om alle aanwezige sporen en vondsten bloot te leggen en volledig te onderzoeken. Dit verslag van de opgravingen in Schijndel toont daarmee eens te meer aan dat het nodig is om voor de dorpskernen in Noord-Brabant een beter archeologiebeleid te voeren. De meeste dorpen staan nu op de IKAW (indicatieve kaart van archeologische verwachtingen) aangegeven als terreinen die niet nader onderzocht zijn of, wat meestal voor de bebouwde kom geldt, men gaat ervan uit dat alle archeologische resten door latere bouwactiviteiten zijn verstoord. Uit het onderzoek in Schijndel blijkt eens te meer dat die conclusie onjuist is. Het uitvoeren van degelijk archeologisch onderzoek bij herontwikkelingen, zoals het voorbeeld van Schijndel, zal dan ook naar we hopen navolging vinden in meer gemeenten.

9 Literatuur

Berkvens, R., 2002. Archeologische waarden in de gemeente Schijndel. Een inventarisatie van het Schijndelse bodemarchief. Ongepubliceerd rapport, Schijndel.

Berkvens, R. & N. Arts, 2003, De bewoningsgeschiedenis van Schijndel volgens archeologische gegevens, in: Beijers, H. (red.) Het Schijndelse landschap, Cultuurhistorische notities rond bodemarchief, landschapsontwikkelingen en historische perceelsnamen, Schijndel.

Beijers, H. (red.), 2003a, Het Schijndelse landschap. Cultuurhistorische notities rond bodemarchief, landschapsontwikkelingen en historische perceelsnamen, Schijndel.

Beijers, H., 2003b: Archeologen aan het werk tijdens Hartemert, in: Schijndels Weekblad 28-34, 21-8-2003, Schijndel.

Dam, B. van, 1972, Oud-Brabants dorpsleven : wonen en werken op het Brabantse platteland, Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen dl. 4 (Stichting Brabants Heem), Eindhoven.

Geschiedenis van de voormalige Lithse Stoombierbrouwerij "Het Hert", in: Maaskroniek vol.12 (1989) nr.29 p.143-196.

Heesters, W., 1981: Een merkwaardig stuk, in: Heemschild 15-1, Sint-Oedenrode.

Heesters, W., 1984: Schijndel. Historische verkenningen. Waalre, p. 1-6.

Jong, Th., (in voorbereiding): Erf aan de Aa, sporen van een laatmiddeleeuwse brouwerij, Eindhoven.

Kistemaker, R.E. & V.T. van Vilsteren, 1994: Bier! Geschiedenis van een volksdrank, Amsterdam.

Leenders, K., 1994. Het Schijndelse cultuurlandschap. Een detailstudie, Schijndel.

Prinsen, T., 1984: Het centrum van Schijndel in het verleden, in: Schijndels Weekblad 9e jaargang nr. 3, 19-1-1984, Schijndel, p. 5.

Venne, A. v.d., 2005, Twaalf ovens, dertien ambachten. Archeologisch-historische analyse van ovens en ambachten in stedelijke context, (doctoraalscriptie UvA) Amsterdam.

Bijlagen

- 1. alle sporenkaart**
- 2. structurenlijst**
- 3. vondstenlijst**

BIJLAGE 1

ALLE SPORENKA

Bijlage 2   Structurenlijst

In deze bijlage is een lijst opgenomen met daarin de belangrijkste structuren met bijbehorende vondstnummers, NAP diepte en datering.

Structuur	Werkput	Spoor	Omschrijving	Datering	Vondstnrs.	NAP diepte
Waterput 1	WP 1, vlak 1	Kern: 81 Insteek: 51, 52, 57, 58	Plaggenput met vlechtwerk onderin	1650-1725	Kern: 135, 145, 146, 148, 150 t/m 154 Insteek: 119, 120, 122, 136, 141, 147, 149	6.10
Waterput 2	WP 1 en 3, vlak 3	WP 1 Insteek: 48 WP 3 Kern: 12 Insteek: 11	Plaggenput op karrenwiel	Ca. 1600	Kern: 178 Onduidelijk: 157	5.50
Waterput 3	WP 3, vlak 3	Kern: 1 Insteek: 2 + 16	Plaggenput op groot karrenwiel en planken	1700-1800	Kern: 180, 184, 192, 193, 195 t/m 197, 199 t/m 201 Insteek: 182, 183, 185 Onduidelijk: 177, 186	2.26
Waterput 4	WP 3, vlak 3	Kern: 8 Insteek: 3 + 5 + 6 + 7 + 4 (plaggen)	Plaggenput op bierkuip	16 ^e eeuw	Kern: 190, 209, 210 Insteek: 188, 189, 191, 202	4.34
Waterput 5	WP 3, vlak 3	Kern: 10 Insteek: 9	Stenen waterput op karrenwiel	1825-1925	Kern: 179, 187, 214, 215 Insteek: 206	?
Waterput 6	WP 3, vlak 3	Kern:19 Insteek: 17+ 18 (plaggen)	Waterkuil met vlechtwerk onderin	Begin 17 ^e eeuw	Kern: 204, 208, 211 Insteek: 203, 205, 207, 212, 213 Onduidelijk: 181	3.84
Brouwerij	WP 3, vlak 1	Brouwerij: 2 Aanbouw: 5, 6	Funderingsmuren van brouwerij	17-18 ^e eeuw	161 t/m 175	8.87
Rundgraf 1	WP 1, vlak 1	64	Begraven rund in rechthoekige kuil	Ca. 1750	59, 70, 71, 106, 107, 110, 117, 121	8.57
Rundgraf 2	WP 1, vlak 1	60	Begraven rund in rechthoekige kuil	Ca. 1750	58, 87, 124, 125, 129	8.57
Rundgraf 3	WP 3, vlak 1	3	Mogelijk meer dan één kuil, die verstoord is bij aanleg vlak	1750-1800	158	7.73

Bijlage 3 Vondstenlijst

In bijgaande vondstenlijst zijn de vondstdeterminaties opgenomen. Alle vondsten zijn redelijk tot goed geconserveerd. De volgende afkortingen worden gebruikt:

vnr vondstnummer
 wp werkputnummer
 sp spoornummer
 definitie omschrijving vondstomstandigheden
 datering vermoedelijke datering

Per vondstnummer wordt eerst aangegeven wat voort soort aardewerk aanwezig is, inclusief de hoeveelheid (N) en het mogelijk aantal eenheden (MAE), waarna per kolom het aantal andere materiaalsoorten staat aangegeven.

Bij het aardewerk wordt onderscheid gemaakt in: preh=prehistorisch, vme=vroegmiddeleeuws, hme=hoogmiddeleeuws, lme=laatmiddeleeuws, proto(stg)=protosteengoed, stg=steengoed, grijs en rood aardewerk, maj/fai=majolica en faience, witbakkend aardewerk, prs=porselein, ind=industrieel, pme=postmiddeleeuws, indet=indetermineerbaar.

Bij het ander vondstmateriaal wordt onderscheid gemaakt in: bot=botmateriaal, bm=bouwmateriaal, gl = glas; met=metaal, nst=natuursteen, pijp=pijpmateriaal, slak = slakmateriaal; lr=leer, vst = vuursteen.

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
0	0	0	Aanleg vlak	12-20e eeuw		0	1	0	2	9	0	18	3	1	0	7	0	0	41	0	4	41	7	11	0	4	0	0	0
1	1	0	Aanleg vlak			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	0	0	0	0	0
2	1	0	Aanleg vlak			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
3	1	0	Aanleg vlak			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	0	0	0	0	0
4	1	0	Aanleg vlak			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
5	1	0	Aanleg vlak			0		0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2		8	1	0	1	0	0	0	0
6	1	4	Aanleg vlak			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
7	1	5	Aanleg vlak	eind 17/18e eeuw		0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
8	1	5	Aanleg vlak	18-20e eeuw		0	0	0	0	1	0	5	2	0	1	3	0	0	11	25	2	15	18	4	2	2	1	0	0
9	1	0	Ophogingslaag	18-19e eeuw		0	0	0	0	1	0	34	4	0	0	0	0	0	10	39		3	8	0	4	1	0	0	0
10	1	0	Ophogingslaag			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2		0	0	1	1	2	0	0	0
11	1	0	Aanleg vlak			0	0	0	0	5	0	33	1	0	0	0	0	0	0	39	1	65	29	21	2	0	17	0	0
12	1	0	Bodemlaag			0	0	0	0	16	0	11	0	0	0	0	0	0	16	27		7	0	3	2	0	5	0	0
13	1	0	Bodemlaag			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		2	0	0	0	0	0	0	0
14	1	0	Aanleg vlak			0	0	0	0	2	0	5	0	0	0	0	0	0	6	7	3	0	1	0	0	1	0	0	0
15	1	4	Vloer	17 of 18e eeuw		0	0	0	0	3	0	19	3	0	0	0	0	0	25	25		3	1	3	2	3	0	0	0
16	1	5	muur	18-19e eeuw		0	0	0	0	8	0	14	0	1	0	0	0	0	17	23		5	1	1	0	2	0	0	0
17	1	7	muur	18e eeuw		0	0	0	0	2	0	4	0	1	0	0	0	0	6	7	1	6	1	6	0	0	13	0	0
18	1	0	Aanleg vlak			0	0	0	0	1	0	4	0	1	0	1	0	0	7	7		3	0	0	0	1	0	0	0
19	1	11	Kuil			0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	1	6		8	7	0	1	0	0	0	0
20	1	13	muur	18-20e eeuw		0	0	0	0	4	0	13	3	0	1	2	0	0	13	23	1	26	24	9	13	8	0	0	0
21	1	0	muur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1		0	0	0	0	1	0	0	0
22	1	0	Aanleg vlak			0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	7	9	0	1	0	0	0	0	0
23	1	19	Aanleg vlak	(18)19e eeuw		0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	3	3		2	0	1	0	0	0	0	0
24	1	17	Aanleg vlak	18-19e eeuw		0	0	0	0	1	0	9	1	0	0	1	0	0	7	12		5	2	1	4	2	1	0	0
25	1	8	verdiepen vlak 1			0	0	0	0	3	1	27	9	4	3	4	0	0	29	53		0	0	0	5	0	0	0	0
26	1	0	stort			0	0	0	0	6	0	6	0	0	0	5	0	0	17	17		5	1	5	0	0	0	0	0
27	1	21	couperen	19-20e eeuw		0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	0	3	4	4	1	3	2	1	0	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
28	1	20	verdiepen vloertje	18e eeuw, tot 1832		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	10	1	5	2	6	0	1	0	0	0
29	1	13	schoonmaken nabij muur spoor 13			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
30	1	0	stort			0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2	3		0	0	0	0	0	0	0	0
31	1	23	afwerken en couperen	17B-18A		0	0	0	5	0	10	5	0	0	0	0	0	0	12	20		2	2	1	1	1	0	0	0
32	1	26	verdiepen vlak 1 naar 2	17-19e eeuw		0	0	0	1	0	8	0	0	1	14	0	0	0	7	24		0	4	2	0	3	4	0	0
33	1	7	weghalen spoor 7	17-20e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	5	1	14	2	6	5	10	0	0	0
34	1	11	schoonmaken muur	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	7	0	1	0	1	0	0	0	7	9		35	5	3	1	0	1	0	0
35	1	8	vlakvondsten verdiepen oost			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
36	1	5	weghalen spoor 5	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	9	3	0	0	0	0	0	0	7	12		10	4	2	0	0	0	0	0
37	1	28	couperen			0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1		2	0	0	1	0	0	0	0
38	1	6	weghalen muurtje			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	1	0	0	0	0	0	0
39	1	5	weghalen muurtje			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
40	1	27	couperen en afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		5	0	1	1	0	0	0	0
41	1	29	opschaven			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	1	0	0	0	0
42	1	12	schoonmaken muurtje	19-20e eeuw		0	0	0	5	0	24	4	2	1	4	0	0	0	19	40	2	55	27	14	5	1	10	0	0
43	1	5	weghalen muurtje	17CD- 18AB		0	0	0	0	0	5	2	1	0	0	0	0	0	7	8		4	3	1	0	0	0	0	0
44	1	11	schoonmaken muurtje	18/19e eeuw		0	0	0	0	0	3	2	0	0	0	0	0	0	4	5		9	2	0	2	0	0	0	0
45	1	12	schoonmaken muurtje			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
46	1	21	verdiepen naar vlak 2			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
47	1	11	hoofdmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
48	1	11	westmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
49	1	11	speciemonster hoofdmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
50	1	11	speciemonster westmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
51	1	7	weghalen fundering	18/19e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	5	0	0	0	0
52	1	6	weghalen fundering	19e eeuw		0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	1	0	0
53	1	12	schoonmaken muur 12			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
54	1	13	schoonmaken muur 13			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
55	2	0	aanleg vlak			0	0	0	4	0	2	0	0	0	1	0	0	0	7	7	0	2	1	0	1	0	0	0	
56	1	7	verdiepen vlak 1	18-begin 19e eeuw		0	0	0	3	0	1	3	0	0	0	0	0	0	6	7	5	2	1	1	3	0	0	0	
57	1	18	verdiepen vlak 1	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	5	0	0	0	1	0	0	
58	1	60	opschaven vlak	17D-18A		0	0	0	0	0	5	1	0	0	0	0	0	0	3	6	0	0	0	0	0	0	0	0	
59	1	64	couperen laag 1 (0-50 cm)			0	0	0	1	0	4	0	0	0	0	0	0	0	5	5	28	1	0	2	0	1	0	0	
60	1	0	nabij spoor 64			0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	2	1	0	1	0	0	0	0	0	
61	1	67	couperen	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	3	1	1	0	0	0	0	0	0	
62	1	68	couperen	18 (19)e eeuw		0	0	0	0	0	22	0	0	0	0	0	0	0	4	22	3	25	0	3	0	1	1	0	
63	2	1	schoonmaken putje	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	1	2	0	0	0	0	0	0	
64	1	45	couperen en afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	
65	1	12	schoonmaken rondom muurtje			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
66	1	49	vlakvondst	1680-1715		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
67	1	37	afwerken bovenlaag			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1		3	0	0	0	0	0	0	0
68	1	37	afwerken onderlaag			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	2	0	0	0	0
69	1	36	couperen en afwerken	15e eeuw		0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2		0	0	0	0	0	0	0	0
70	1	64	vrijleggen skelet			0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	1	3	5	11	0	1	1	1	0	0	0
71	1	64	vondst onder kop	eind 18-19e eeuw		0	0	0	2	0	11	0	0	0	0	0	0	0	7	13	105	38	3	6	3	2	0	0	0
72	1	30	couperen	18-20e eeuw		0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1		2	2	0	0	0	0	0	0
73	1	13	schoonmaken muur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
74	1	42	couperen en afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
75	1	66	couperen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
76	1	0	stortvondsten			0	0	0	6	0	7	0	0	0	1	0	0	0	7	14	3	2	2	2	0	2	0	0	0
77	1	41	couperen	19A		0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2	1	2	0	0	1	0	0	0	0
78	1	69	couperen/afwerken	16-19e eeuw		0	0	0	3	0	13	0	0	0	1	0	0	0	8	17	6	53	0	9	3	2	0	0	0
79	1	66	afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
80	1	63	couperen	17-20e eeuw		0	0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	3	3		12	3	1	0	0	0	0	0
81	1	65	couperen			0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2	4	0	0	0	0	0	0	0
82	1	71	couperen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
83	1	30	couperen	19/20e eeuw		0	0	0	2	0	10	1	0	0	1	0	0	0	7	14	1	39	0	0	0	1	0	0	0
84	1	36	couperen	18B-19A		0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		19	0	0	0	0	0	0	0
85	1	34	couperen			0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	3	3		6	0	0	0	1	4	0	0
86	1	39	couperen	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	2	0	0	0				0	2	2		12	0				0	0	0
87	1	60	couperen (skelet)	18-19 eeuw		0	1	0	0	1	0	13	0	0	0	2	1	0	10	18	18	12	0	2	5	1	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
88	1	0	verdiepen vlak naast spoor 13			0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3	3	0	9	9		27	23	4	4	1	2	0	0
89	1	0	verdiepen vlak naast spoor 12			0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	1	1	4	3	0	0	0	0	0	0
90	0	0	stortvondsten			0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2		0	0	0	1	0	0	0	
91	2	13	couperen bovenin, mogelijk van verstoring	1175-1350		0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2		0	0	1	0	0	0	0	
92	2	2	couperen	19e		0	0	0	1	0	1	1	1	0	1	1	0	0	5	5	1	6	0	1	5	1	0	0	
93	2	13	couperen verstoring naast 13			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		6	0	0	1	1	0	0	
94	2	6	afwerken	1175-1350		0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	1	11		0	0	0	0	0	0	0	
95	1	71	couperen	17-18e eeuw		0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	3	0	0	3	1	0	0	0	
96	2	8	couperen	17-19e eeuw		0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1		1	0	1	0	0	3	0	
97	1	44	afwerken	eind 18- begin 19e eeuw		0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	
98	2	5	couperen/afwerken	1750-1800		0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	2	14	0	1	1	1	0	0	
99	2	3	couperen/afwerken	16-18e eeuw		0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2		1	0	0	0	0	0	0	
100	2	4	afwerken paalkuil			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		1	0	0	0	0	0	0	
101	1	73	couperen kuil	17/18e eeuw		0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	3	3	4	6	0	1	0	0	0	0	
102	1	63	afwerken	17-18e eeuw		0	0	0	0	0	3	0	0	0	1	0	1	3	5	5	5	0	5	3	0	0	1	0	
103	1	63	afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	
104	1	74	afwerken	19 (20?)e eeuw		0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	2		0	4	1	0	1	0	0	

Bijlage 3 Vondstenlijst																														
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst	
105	1	76	afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0
106	1	64	couperen insteek			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
107	1	64	couperen uit kuil rund			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
108	1	30	verdiepen vlak 1			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
109	1	35	verdiepen vlak 1	17-18e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	4		1	0	2	0	1	0	0	0
110	1	64	blootleggen skelet	18e eeuw		0	0	0	1	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	8	18	10	25	0	2	0	2	0	0	0
111	1	60	blootleggen skelet	18-19e eeuw?		0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	4	5		0	0	3	0	1	0	0	0
112	1	58	couperen			0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	0	3	4	3	2	0	1	0	0	0	0	0	0
113	1	0	verdiepen vlak 1			0	0	0	1	0	3	0	0	0	1	0	0	0	4	5		6	0	0	0	1	0	0	0	0
114	1	12	couperen versterking onder muur spoor 12 en 13			0	0	0	4	0	0	0	1	0	0	0	0	0	5	5	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
115	1	72	afwerken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		1	0	0	2	0	0	0	0	0
116	1	77	couperen en afwerken	17-20e eeuw		0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2		0	1	5	0	0	0	0	0
117	1	64	afwerken skelet	eind 18-19e eeuw		0	0	0	2	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	7	13	105	38	3	6	2	2	0	0	1
118	1	49	couperen	19e eeuw		0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3		2	0	1	0	1	0	0	0
119	1	51	couperen	16-18e eeuw		0	0	0	0	0	13	0	0	0	0	0	0	0	0	13	13		1	2	0	0	0	0	0	0
120	1	57	couperen	16-17e eeuw		0	0	1	2	2	8	0	0	0	0	0	0	0	1	9	14	6	5	0	0		5	0	0	3
121	1	64	afwerken skelet			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
122	1	52	couperen	begin 18e eeuw		0	0	0	0	1	121	0	0	0	0	0	0	0	0	9	122		44	0	4	0	1	0	0	0
123	1	71	afwerken	13e eeuw		0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1		0	0	0	0	0	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
124	1	60	vrijleggen skelet	1700-1750		0	0	0	0	2	0	7	0	1	1	0		1	10	12	16	16	2	1	9	0	0	0	0
125	1	60	afwerken skelet			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
126	1	13	schoonmaken ten noorden van muur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
127	1	13	schoonmaken ten zuiden van muur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
128	1	31	coupe door muur	18-20e eeuw?		0	0	0	0	3	0	4	0	0	0	0	0	0	0	7	7	5	5	4	1	1	0	0	0
129	1	60	restanten kalfje			0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	8	2	0	0	0	0	0	0
130	1	11	scherf onder muur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
131	1	0	uitgraven profiel			0	0	0	0	1	0	0	4	0	0	0	0	0	0	2	5	1	1	0	0	2	0	0	0
132	1	11	nabij muur spoor 11			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
133	1	12	stenen muur spoor 12			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
134	1	12	speciemonster muur spoor 12			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
135	1	81	kern waterput bovendeel	17e eeuw	1	0	0	0	0	1	0	8	0	1	0	0	0	0	0	5	11	9	25	1	5	0	1	0	0
136	1	58	laag 6	12-13e eeuw		0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1		0	0	0	0	0	0	0
137	1	13	bakstenen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
138	1	13	speciemonster			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
139	1	0	verstoring onder muur spoor 13			0	0	0	0	0	0	5	1	0	0	2	0	0	0	5	8		1	1	0	3	0	0	0
140	1	53	afwerken kuil	17-18e eeuw		0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	2		1	0	0	0	0	0	0
141	1	58	verdiepen vlak 1 boven waterput 1	18e eeuw		0	0	0	0	5	1	44	0	0	0	0	0	0	0	0	49	2	4	0	1	0	7	0	0
142	1	0	uit verstoring, zie profieltek	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	3	0	0	0	3	5		1	0	1	0	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																														
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst	
143	1	0	uit laag boven muur, zie profieltek	18/19e eeuw		0		0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	2	3		0	0	0	0	0	0	0	0	
144	1	0	uit kuil onder muur, zie profieltek	18e eeuw?		0		0	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	3	3		0	0	0	0	0	0	0	0	
145	1	81	uit insteek waterput 1	16e eeuw?		0		0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	3	3	1	16	0	2	0	0	0	0	0	
146	1	81	uit insteek waterput 1	17e eeuw	2	0	2	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	8	8	14	20	0	7	8	2	0	0	0	
147	1	57	insteek waterput en versterking erboven spoor nrs 58 en 49)			0		0	1	0	0	7	0	0	0	0	0	0	7	8		1	0	1	1	0	0	0	0	
148	1	81	kern waterput 1	ca 1700		0		0	0	0	0	51	16	0	0	1	0	0	10	68	8	14	2	7	1	3	0	0	0	
149	1	58	waterput 1 coupe B, laag 4 en 5	16e-17e eeuw		0		0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	2		6	0	0	0	0	0	2	0	
150	1	81	kern waterput 1 tweede helft	17-19e eeuw		0		0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1		1	0	0	0	0	0	0	0	
151	1	81	onderkant kern waterput 1	17e eeuw		0		0	0	10	0	16	0	0	0	0	0	0	11	26	3	4	0	0	3	2	0	0	0	
152	1	81	plaggenmonster waterput 1			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
153	1	81	ABM uit kern waterput 1			0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0
154	1	81	onder uit kern waterput 1	16-17e eeuw		0		0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	2	3		1	0	0	0	0	0	0	0	
155	1	81	kern waterput 1			0		0	0	6	0	13	9	2	0	0	0	0	13	30	2	1	1	4	0	4	0	0	0	
156	3	0	schoonmaken tussen muren 8-11 m brouwerij en deels uit profielwand wp 1	16-20e eeuw		0		0	0	4	0	8	3	0	2	12	0	0	20	29	6	25	13	7	4	2	2	0	0	
157	3	1	couperen en deels aanleg wp 3, vlak 1	18e eeuw		0		3	0	10	1	34	0	0	0	3	0	0	26	50	17	92	12	11	0	18	8	0	0	
158	3	3	aanleg vlak	18e eeuw		0		0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	2	2	535	0	0	0	0	0	0	1	0	
159	3	4	aanleg vlak plaggenput	17-18e eeuw		0		0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	1		1	0	0	0	0	0	0	0	
160	3	0	aanleg vlak	18-19e		0		0	0	0	0	5	0	0	0	1	0	0	6	6	3	3	5	0	0	0	0	0	0	

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
				eeuw																									
161	3	2	oost buitenmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
162	3	2	zuidmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
163	3	2	muur 4			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
164	3	2	muur 3			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
165	3	2	muur 5			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
166	3	2	muur 6			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
167	3	2	muur 7			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
168	3	2	muur 8			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
169	3	2	muur 9			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
170	3	2	muur 2			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
171	3	2	noord buitenmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
172	3	2	west buitenmuur			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
173	3	2	aanbouw			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
174	3	2	muur 1			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
175	3	2	muur 0			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
176	3	0	verdiepen vlak 2	1800-1930		0	0	0	14	0	11	3	0	6	30	0	0	43	64	1	21	22	5	5	1	1	0	0	
177	3	16	insteek waterput 3	(17)-18e eeuw		0	0	0	1	0	5	0	1	1	0	0	0	7	8	2	3	0	1	7	1	0	0	0	
178	3	12	kern waterput 2	rond 1600		0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	1	9		2	0	0	0	0	0	0	0	
179	3	10	kern waterput 5			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		36	0	0	0	0	0	0	0	
180	3	13	detectorvondst			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	0	0	0	0	0	
181	3	14	detectorvondst			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	0	0	0	0	0	
182	3	15	insteek waterput	18-19e eeuw		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	0	0	0	0	0	

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
183	3	16	detectorvondst			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0
184	3	1	couperen waterput 3 kern	18-19e eeuw?		0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	3	3	3	1	0	0	1	0	1	0
185	3	2	couperen waterput 3 insteek			0	0	0	6	0	1	1	0	0	0	0	0	0	4	8	1	0	0	0	0	0	0	0	0
186	3	2	couperen waterput 3 tussen kern en insteek			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
187	3	10	tussen stenen waterput 5	1600-1700		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
188	3	6	couperen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
189	3	7	couperen	18e eeuw		0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
190	3	8	couperen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
191	3	4	couperen			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
192	3	1	kern waterput	1750-1800		0	0	0	0	0	6	5	0	2	9	0	0	0	21	22	2	8	7	2	3	0	0	0	0
193	3	1	onderin kern waterput			0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	2	3	0	0	1	0	4	0	0	0	0
194	3	17	prepareren paaltjes	19e eeuw		0	0	0	29	0	7	2	3	3	29	0	0	0	58	80	5	18	20	4	2	1	0	0	0
195	3	1	uitscheppen kern	17/18e?		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0
196	3	1	plag uit kern waterput			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
197	3	1	complete plag uit kern waterput			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
198	3	0	vlakvondsten			0	0	0	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	4	4	2	0	0	0	0	0	0	0	0
199	3	1	hout uit kern			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
200	3	1	karrenwiel uit kern			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
201	3	1	scherf onderuit karrenwiel kern	17e eeuw?		0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	4	0	0	1	0	0	0
202	3	7	couperen insteek			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
203	3	17	couperen waterputten insteek			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Bijlage 3 Vondstenlijst																													
vnr	wp	sp	definitie	datering	preh	vme	hme	lme	proto (stg)	stg	grijs	rood	maj/ fai	wit	prs	ind	pme	indet	MAE	N	bot	bm	gl	met	nst	pijp	slak	lr	vst
204	3	19	kern waterput			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
205	3	18	uit insteek waterput?	16e-17e eeuw		0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1		1	0	0	0	0	0	0
206	3	9	insteek baksteen put			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
207	3	18	kern waterput vlechtwerk	1575-1700		0	0	0	0	8	0	1	0	0	0	0	0	0	0	3	9		5	1	0	1	0	0	0
208	3	19	losse houten planken uit kern kuip			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
209	3	8	vondsten uit kern waterput kuip			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0
210	3	8	Waterput 4			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
211	3	19	waterput plaggen doorsneden door takken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
212	3	18	kuil met takken			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
213	3	18	houten plank uit vlechtput			0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0
214	3	10	afwerken kern bakstenen put			0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	1	0	0	0	0	0
215	3	10	afwerken kern bakstenen put	19e eeuw?		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0